

Unitat Didàctica 5 L'IMPERIALISME

0. INTRODUCCIÓ

1. LES CAUSES I LES JUSTIFICACIONS DE L'IMPERIALISME

2. L'ORGANITZACIÓ DELS IMPERIS

3. ELS GRANS IMPERIS

4. ELS IMPERIS EXTRAEUROPEUS

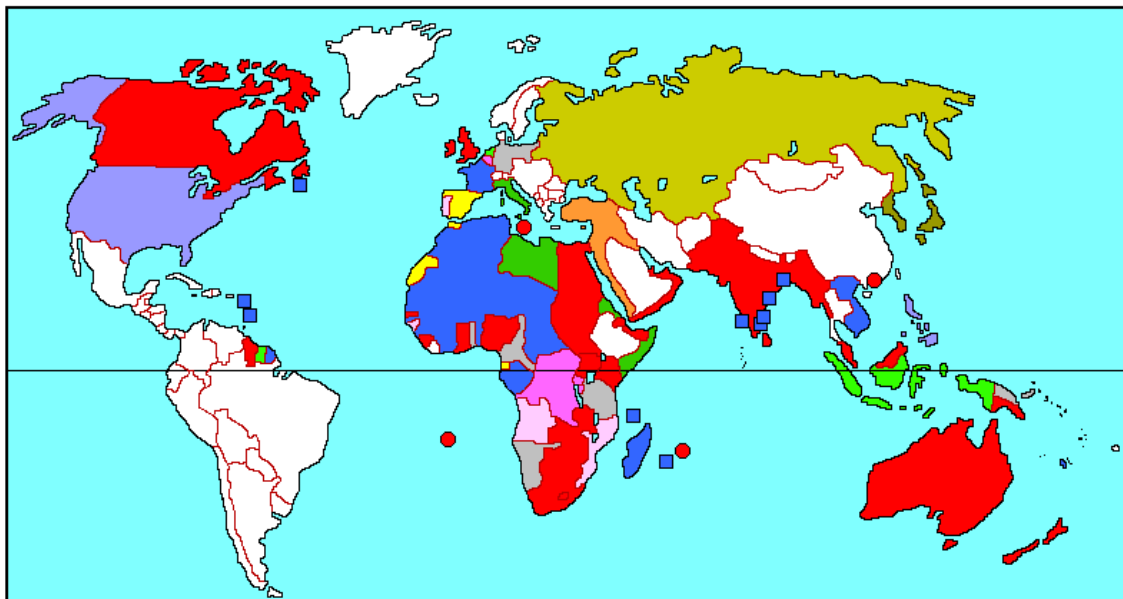
5. LES REACCIONS A L'IMPERIALISME

6. LES CONSEQÜÈNCIES DE L'IMPERIALISME

7. BIBLIOGRAFIA

Al mateix temps que es desenvolupa la segona revolució industrial, es produeix un procés d'expansió de les societats europees cap a la resta del món. Aquest fenomen té arrels demogràfiques -la revolució demogràfica crea un excedent de població que comporta fortes migracions intercontinentals-, econòmiques -la necessitat d'exportar capitals i mercaderies excedents, i de controlar les fonts de matèries primeres- i finalment, arrels polítiques i ideològiques -consideracions estratègiques entre estats i la "missió" civilitzadora d'Europa.

LES EMPIRES COLONIAUX EN 1914

Pays colonisateurs

● Royaume-Uni	Italie
France	Pays-Bas
Espagne	Japon
Portugal	Etats-Unis
Allemagne	Empire Ottoman

A. HOUOT - Aix-Marseille

Aquesta expansió extraeuropea permet qualificar la conjuntura històrica del darrer terç del segle XIX i els principis del XX com l'etapa inicial de l'imperialisme o "era dels imperialismes". L'expansió colonial n'és, sens dubte, la conseqüència més important.

Malgrat que el fenomen imperialista és bàsicament europeu, a la darrerria del segle XIX apareixen dues noves potències extraeuropees que participen del mateix fenomen: els Estats Units i el Japó.

0. INTRODUCCIÓ: COLONIALISME I IMPERIALISME

Cal diferenciar una **metròpolis** (potència colonial) de la **colònia** (territori annexionat per la metròpolis). La relació entre ambdues és la dependència de la colònia respecte a la metròpolis.

	COLONIALISME	IMPERIALISME
Cronologia	Segles XVI-XVIII	Darrer terç segle XIX
Ubicació	Amèrica	Àfrica Àsia Pacífic
Països impulsors	Espanya, Portugal	Gran Bretanya, França
Tipus de colònies	Establiment. Els emigrants van crear societats gairebé europees.	Les noves colònies van ser sobretot territoris d'ocupació, on una petita minoria d'uropeus exercia el poder polític, encara que la majoria de la població es mantenia aliena a Europa pel que fa a la cultura i la raça.
Ritme d'ocupació	Lent	Rapidíssim. 1800, s'ocupava el 35% 1914, s'ocupava el 84'4 %
Conflictivitat	Escasses	Més bel·licós, amb guerres constants, ja que la expansió colonial s'havia convertit en una necessitat ineludible per l'economia dels països capitalistes.

1. FACTORS IMPULSORS DE L'IMPERIALISME

A. CAUSES DE L'IMPERIALISME

- augment demogràfic: es necessiten noves terres on situar l'excedent demogràfic i per obtenir més aliments.
- El desenvolupament econòmic associat a la Revolució Industrial necessita l'obtenció de més matèries primeres i fonts d'energia a bon preu. També necessitarà trobar nous mercats per als productes colonials.
- La recerca del prestigi i el poder militar.
- L'afany d'investigació i el desenvolupament de la ciència.
- Factors morals (falsa causa), portar progrés als països colonitzats.

B. TEORIES EXPLICATIVES DE L'IMPERIALISME

- a) Les que admeten una **supremacia absoluta dels factors econòmics** i defensen que les colònies van ser conquerides amb l'objectiu de l'enriquiment de certs grups capitalistes o bé d'una nació en el seu conjunt.
- b) Les que consideren l'**explicació política** (desig de prestigi, de control d'espais estratègics...), **demogràfica** (espai per a una població en augment) o **ideològica** (voluntat d'imposar la cultura o la civilització europea a d'altres pobles) per davant dels factors econòmics.
- c) En realitat una sola d'aquestes teories no pot explicar l'imperialisme: és la barreja de factors.

C. EL CONCEPTE D'IMPERIALISME: LES TESIS MARXISTES

La formidable expansió de les economies europees vers l'exterior, i les conseqüències polítiques d'aquest fet -l'expansió colonial- provoquen aviat un seguit de reflexions teòriques sobre les causes i els mecanismes d'aquests fenòmens. Són pensadors marxistes, com **Hilferding** (*El capital financer*, 1919), Lenin (*L'imperialisme, fase superior del capitalisme*, 1917) o Bukharin (*L'economia mundial i l'imperialisme*, 1929), els qui reflexionen sobre la relació entre els canvis qualitius en l'estructura del capital i l'expansió exterior. Per a tots ells, l'arrel de l'imperialisme es troba en l'hegemonia establerta pel capital financer.

La influència dels monopolis porta els estats a fer una política proteccionista, i també a l'expansionisme territorial. Tots dos elements resultaven complementaris, tant per protegir el propi mercat de la competència exterior, com per aconseguir nous mercats, evitant la sobreproducció i mantenint així la rendibilitat dels capitals.

L'anàlisi marxista considera també que no n'hi ha prou amb la necessitat de nous mercats per explicar l'expansió exterior. L'exportació de capitals per mantenir els beneficis i, consegüentment, el control polític de grans espais territorials, per tal de protegir les inversions, esdevé una altra de les causes fonamentals de l'imperialisme.

Finalment, cal considerar un altre factor explicatiu, la recerca i control de matèries primeres per tal de poder-ne rebaixar el cost i augmentar els beneficis. Per tant, les tesis marxistes centren el concepte d'imperialisme -considerat com un nou estadi del capitalisme- en les transformacions de l'estructura del capital. Així, les motivacions econòmiques permeten explicar l'aparició de l'imperialisme.

D. EL CONCEPTE D'IMPERIALISME: LES TESIS LIBERALS

Les explicacions liberals sobre l'imperialisme es caracteritzen perquè no estableixen una relació de causalitat entre el desenvolupament del sistema capitalista i l'imperialisme. Per a aquest corrent de pensament, els factors definidors de l'imperialisme són molt diversos i en general hom utilitza aquesta expressió per referir-se exclusivament a l'expansió colonial.

Tanmateix, podem agrupar les explicacions segons el tipus de factor que consideren dominant. Per a alguns, l'element clau és l'estructura social i les seves contradiccions. **Hobson** (*L'imperialisme*, 1902) pensa que la causa de l'imperialisme rau en el repartiment desigual de la riquesa en els països desenvolupats. La feblesa del mercat interior -subconsum de les masses- comporta un excedent de capitals, sense col·locació rendible, que necessiten una sortida exterior. Per a l'historiador britànic **G. Barraclough** (*Una introducció a la història contemporània*, 1964) l'origen de l'expansió exterior es troba en els canvis provocats per la industrialització. Les classes

dominants, davant la contestació social, veuen en l'imperialisme la manera de canalitzar el malestar social que amenaça l'ordre social existent.

Des d'una perspectiva diferent, i en clara polèmica amb les tesis marxistes, **Shumpeter**, poc després de la guerra de 1914-1918, opina que el capitalisme no és el responsable de l'imperialisme, sinó que aquest és el producte de la supervivència d'estructures socials heretades del passat, especialment de l'època de les monarquies absolutes, extraordinàriament agressives.

Per a les explicacions polítiques de l'imperialisme, és l'enfrontament entre les grans potències europees, esperonat pels nacionalismes, la causa de l'expansió colonial a la fi del segle XIX. Per a historiadors com **D.K. Fieldhouse** són els esdeveniments de 1870, la unitat alemanya, que alteren l'equilibri europeu mantingut fins aleshores, els que porten a l'expansió exterior. La precarietat de l'equilibri en el centre -Europa- porta cap a la perifèria els enfrontaments. Un cop llançades a la conquesta colonial, les potències europees entrarien per raons estratègiques en una dinàmica de control de nous territoris totalment imparables. L'exaltació nacionalista hauria estimulat aquesta cursa.

E. ELS DETERMINANTS EXTRAEUROPEUS

El mateix **Fieldhouse** i altres historiadors consideren que hi ha una visió excessivament eurocèntrica de l'imperialisme. L'expansió colonial no ha estat pas ni organitzada ni planificada, sinó que seria la resposta a les creixents dificultats que tindrien els europeus per mantenir de manera informal -sense control militar- l'hegemonia a àmplies regions del planeta. El desenvolupament a gran escala, a partir del decenni de 1880, del control directe d'àmplies regions, i en particular el gran moviment de partició i colonització d'Àfrica, s'explicarien essencialment per la contestació -rebel·lions, aixecaments, etc...- dels pobles perifèrics. En el cas africà, les causes de l'intervencionisme europeu serien les rebel·lions del Transvaal (1877) i la crisi egípcia (1879-1882).

F. LES JUSTIFICACIONS DE L'IMPERIALISME

Per a les poblacions europees, la conquesta es justifica per si mateixa. La subjecció dels pobles d'ultramar, que es tenen per "salvatges" o inferiors, és considerada com a normal. Les classes dirigents difonen el missatge de desigualtat racial. Les teories de **Darwin** s'empren en aquest sentit. Els anglesos hi afegixen el messianisme religiós, "la raça imperial" predestinada per Déu a conquerir el món. La civilització europea, jutjada per tothom com a superior, ha d'estendre's entre els indígenes, aquest és el deure del colonitzador.

El nacionalisme hi juga un paper fonamental. La conquesta reforça el prestigi i la puixança de la metròpoli, al mateix temps que el sentiment nacional reforça la cohesió social davant del nacionalisme veí, considerat enemic.

Socialment, les conquestes ajuden a superar també la conflictivitat social des del moment que permeten traslladar a les colònies una part important de l'explotació que patien els obrers europeus.

2. L'ORGANITZACIÓ DE L'IMPERI

Segons **la base demogràfica** les colònies poden ser:

- colònies de poblament: amb una arribada massiva de població europea (Algèria, Austràlia, Nova Zelanda, Canadà...). Es situen en zones temperades.
- colònies d'exploatació: la població europea és petita i es limita a la necessària per controlar el territori (militars i funcionaris). Es situa en zones climàtiques més extremes.

Segons **l'estatus administratiu** trobem:

- la creació de **colònies**, territoris poc poblats, no organitzats políticament que passen a ser governats per la metròpolis. Àfrica subsahariana.
- Protectorats**, territoris molt poblats, amb una organització política pròpia que es "respectada" per la metròpolis, però sota el seu domini. Marroc, Egipte...
- Domini**, són les colònies de poblament que han assolit un alt nivell econòmic i cultural, a les quals la metròpolis concedeix una certa autonomia política.
- Mandat**, van néixer després de la I Guerra Mundial per administrar territoris dependents de les potències perdedores del conflicte. Una potència administrava un territori en representació de la Societat de Nacions.

3. ELS GRANS IMPERIS

3A. L'IMPERI BRITÀNIC

- La Índia és el centre de l'imperi britànic. La Gran Bretanya va actuar en dos fronts, les fronteres de l'Índia (protectorat del Balutxistan, 1879, i l'expansió birmana, 1885) i Egipte (1882), per tal de reforçar el seu control sobre la ruta de l'Índia (canal de Suez).
- L'obertura del canal de Suez (1869) millora considerablement les comunicacions entre la Índia i Gran Bretanya.

- A l'Àfrica l'imperi britànic intentarà assolir un imperi continu nord-sud (Egipte-El Cap)
- Canadà, Austràlia i Nova Zelanda esdevindran dominis i colònies de poblament.
- A la Xina s'obtenen concessions comercials, Hong Kong.

B. FRANÇA

- A l'Àfrica cercarà l'imperi continu oest-est.
- França es va esforçar per consolidar les seves possessions al nord d'Àfrica: Algèria és una colònia de poblament des de 1830, (protectorat sobre Tunísia, 1881).
- A l'Àsia establiran la colònia d'Indoxina (protectorats sobre Annam i Tonquin, 1883).

C. L'ÀFRICA ESQUARTERADA

EL REPARTIMENT COLONIAL D'ÀFRICA: LA CONFERÈNCIA DE BERLÍN, 1885

La segona onada afecta els principals estats europeus que actuen en el continent africà. La colonització africana s'origina, generalment, en les campanyes d'exploració, les empreses missioneres i l'acció directa de companyies privades. La **Conferència de Berlín (1884-1885)**, convocada per **Bismarck**, defineix l'interès dels governs europeus per la colonització. Alemanya, cerca un imperi al centre d'Àfrica.

Malgrat que a l'origen la Conferència sols cercava un consens sobre l'actuació de Leopold II de Bèlgica a la regió del Congo, que respectés els interessos comercials dels altres estats, ben aviat va definir les condicions necessàries per a l'ocupació del territori africà. Retrospectivament, la Conferència apareix com el punt de partida del repartiment d'Àfrica. Els principals acords presos van ser:

- El reconeixement de la llibertat de navegació en els rius Níger i Congo,
- La llibertat de comerç a l'Àfrica Central;

- L'establiment d'una nova doctrina d'ocupació territorial, segons la qual eren els ocupants de la costa, i no els descobridors o exploradors, els titulars efectius dels territoris de l'interior.
- El territori del Congo quedava adjudicat a l'associació privada que presidia el rei belga Leopold II, l'Assotiation Internationale du Congo.

A principis del segle XX, tret d'Etiòpia i de Libèria, el conjunt del territori africà es trobava sota domini europeu.

- França controlava gran part del Magrib, l'Àfrica occidental i Madagascar, com també part de l'Àfrica equatorial.
- Les possessions britàniques s'articulaven al voltant de l'eix el Caire-el Cap, amb el control d'Egipte, el Sudan, Uganda, Kenya, Rhodèsia i Sud-àfrica. Altres colònies britàniques disperses a l'Àfrica occidental eren Nigèria, Ghana, Sierra Leone i Gàmbia.
- **Alemanya** tenia colònies a l'Àfrica oriental (Tanganyika), sud-occidental (Namíbia), al Camerun i al Togo.

Altres petits imperis, que es beneficien de les rivalitats de les grans potències són:

- **Bèlgica** posseïa per herència de Leopold II, un ampli territori al centre de l'Àfrica (Congo). Fou propietat privada del rei Leopold, de Bèlgica i després una antiga colònia belga, amb capital a Leopoldville (del rei Leopold, de Bèlgica). Durant l'època colonial la població aborigen va ser explotada a les mines de diamants i a les plantacions de cautxú, en unes condicions molt dures que incloïen pràctiques com les mutilacions de la mà. Durant aquest període van morir entre 5 i 15 milions de congoleseos. A més els belgues no permetien l'accès a la població originària a l'ensenyament superior, com a part d'una política per mantenir la dependència a la metròpoli.
- **Portugal** mantenia les seves colònies d'Angola, Moçambic i Guinea.

- Finalment, **Itàlia** ocupava Líbia, Eritrea i Somàlia. Fracassarà en la conquesta d'Abissínia a Adwa (1896). Itàlia tenia molta gana i poques dents..
- **Espanya**: de la fi de l'imperi colonial a Amèrica al somni africanista
- Independència Hispanoamericana: Es segueix l'exemple dels EUA
- El mal govern espanyol (i el desgovern) abona la sublevació
- Els principals dirigents són Simón Bolívar i Sanmartín
- El procés es clou al 1824.
- Donarà lloc a un mosaic de països enfrontats.

D. L'ASSALT D'ÀSIA

Colonial Empires in Asia

L'ÍNDIA BRITÀNICA

A l'Àsia central i meridional l'acció colonial va centrar-se al voltant de l'Índia, considerada pels britànics com "la perla de l'imperi". L'antiga colònia va ser reorganitzada després de la Rebel·lió dels Sipais –soldats hindús que van negar-se a fer servir cartutxos untats amb vaca de greix de vaca, perquè anava en contra de les seves creences religioses– amb una nova administració. D'aquesta manera va atorgar-se l'Acta de Govern de l'Índia, per la qual s'establí una administració directa de la Corona Britànica, que seria qui exerciria el govern mitjançant un virrei. La reina Victòria seria proclamada emperadriu de l'Índia el 1877. Les reformes administratives, econòmiques, educatives, socials i militars comportarien que aquesta colònia esdevingués la mostra més evident de l'esplendor del poder britànic.

Per poder garantir un territori de seguretat al voltant de la seva colònia, els britànics van haver de rivalitzar amb França per l'annexió de Birmània (1886) i amb Rússia pel domini de l'Afganistan (1880) i el Tibet (1904).

Els segles XVII i XVIII els anglesos van penetrar a l'Índia per crear i controlar els circuits comercials. El comerç de la seda i el cotó va suposar el control anglès del mercat tèxtil. Així, l'Índia exportarà a Gran Bretanya espècies (te i picants), cotó (aliment de la futura industrialització britànica), matèries primeres i altres productes menors. Per la seva banda, els britànics exportaran manufactures, capital i equips ferroviaris.

Paulatinament, es van anar substituint els productes natius per productes britànics realitzats amb matèria primera índia. L'Índia consumirà els productes britànics produint un fenomen de **desindustrialització de l'economia índia**. La competència de les manufactures britàniques i la destrucció de l'equipament industrial autòcton va acabar amb el desenvolupament industrial indi.

Durant el segle XIX els britànics van introduir la xarxa ferroviària i va iniciar-se el comerç de l'opi produït a Bengala. Aquest comerç a mitja distància era molt productiu econòmicament. Va incrementar-se la producció d'opi local per ampliar el comerç amb Xina. El negoci de l'opi portarà els britànics a conquerir Bengala i Birmània per incrementar la producció.

Volum d'importacions d'opi a Xina	
	Nombre de caixes
Segle XVIII	200
1819	4.228
1820	4244
1821	5959
1823	9035
1826-1828	12851 (terme mig)
1829	16257
1830	19956
1836	30.000
1850	68.000
1873	96.000

L'opi es venia a Xina a canvi d'or, te i seda. L'opi es cultivava en extensió, el que resultava barat, i era fàcil de transportar arribant-se a exportar a Xina unes 200 caixes anuals durant el segle XVIII. El 1819 ja s'exportaven 4.000 caixes anuals de 65 Kg. Això va generalitzar el consum d'opi a la Xina.

El 1829 Xina va haver de prohibir les importacions d'opi, però tot i això, el comerç d'opi va continuar mitjançant el contraban. El consum generalitzat d'opi suposava un problema social i econòmic per al govern xinès, però per al govern britànic era un dels negocis més rendibles del món colonial.

Aquest procés va promoure la creació d'un circuit comercial basat en l'opi. Quan el govern xinès va atacar el contraban va iniciar-se el procés de colonització a Xina amb la declaració britànica de guerra per obstrucció al lliure comerç, el que va obligar a Xina a obrir els seus ports al comerç occidental.

Hong Kong va passar a ser domini britànic i des d'aquest punt els anglesos exercien el seu poder polític i econòmic sobre el territori. El procés de colonització del món oriental va accelerar-se amb la proclamació del govern britànic a l'Índia, la conquesta d'Indoxina per part de França i l'establiment d'una colònia holandesa a Indonèsia.

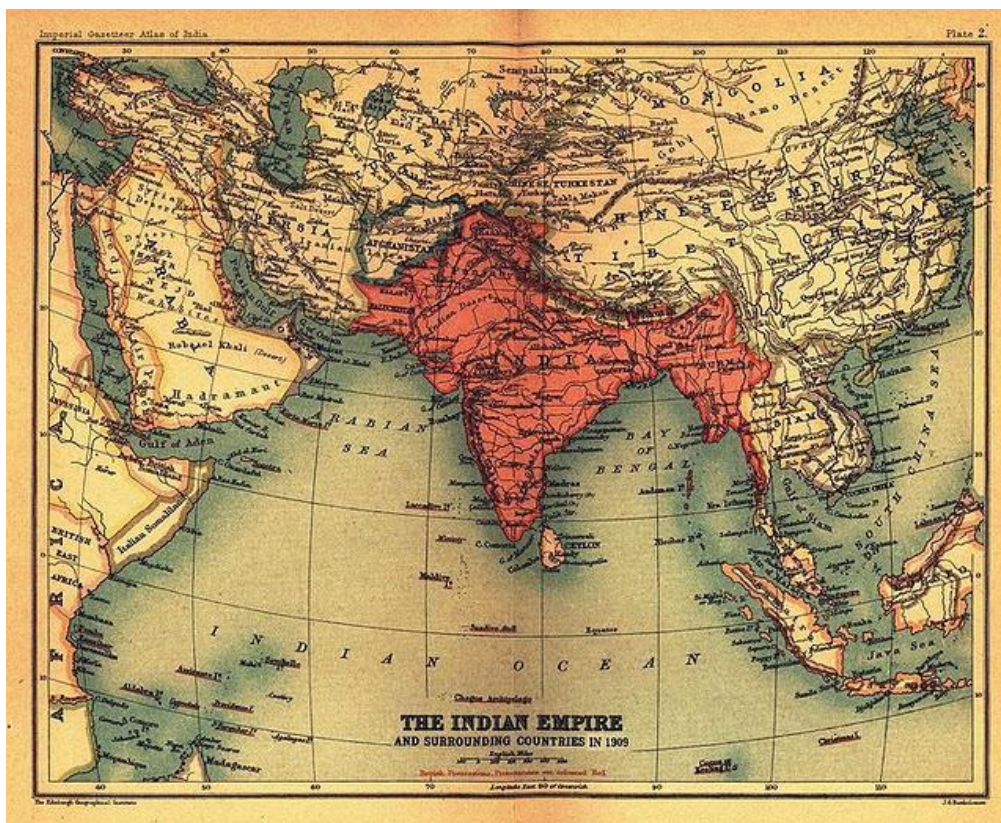
El límit de l'expansió britànica serà Afganistan. A l'Iran, britànics i russos van pactar la presència comú d'ambdós països. Només les regions de Sind, Penjab i Catxemira estaran fora del domini britànic a l'Índia.

L'Índia serà la colònia de major interès per als britànics, la "joia de la corona". Ja des de l'època moderna la Companyia de les Índies Orientals (East Indian Company) gaudia del monopoli en el comerç amb l'Índia. La companyia va seguir l'estratègia d'instal·lar-se a l'Índia pactant amb els governs locals (Gran Mogol) i va crear un exèrcit integrat per nadius i comandat per agents de la companyia.

Al segle XIX aquest privilegi va ser abolit, establint-se el govern general britànic a les places estratègiques de l'Índia. Així, l'Índia cedirà parcialment la seva sobirania sobre els seus territoris a favor de Gran Bretanya. L'abolició del monopoli de la companyia obria, el 1833, el comerç a altres empreses.

Per organitzar l'exèrcit de l'Índia va introduir-se una base de soldats nadius amb oficialitat anglesa. El gruix de l'exèrcit el composaven tropes musulmanes perquè les autoritats britàniques consideraven que així es controlaria millor el territori hindú.

El 1857 va esclatar la rebel·lió dels simpais (cipayos) contra el comandament britànic. Aquest fet va fer perillar el colonialisme britànic a l'Índia perquè era la primera reacció anticolonial amb el detonant de la mala maror entre els soldats musulmans per l'ús de greix de porc en els cartutxos.

Amb la derrota dels rebels es reformarà el govern colonial introduint un virrei i reformant l'exèrcit amb tropes britàniques. L'Acta de Govern de l'Índia establia l'administració directa per part de la corona britànica. La reina Victòria seria proclamada emperadriu de l'Índia el 1877.

Paral·lelament a la introducció del virregnat s'iniciava la construcció del ferrocarril canviant les línies de comunicació tradicionals. La producció per al consum intern va anar deteriorant-se donant lloc a la fam entre la població índia. Determinades àrees urbanes van vincular-se a la nova economia i les noves àrees de producció. La desestructuració que van produir els britànics va afavorir l'aparició de fams periòdiques i la ruïna de l'artesanat local.

L'aparell estatal va anar creixent i desenvolupant-se al llarg del segle XIX. Això va suposar la introducció de població nativa a l'administració, però sense accés als càrrecs del virregnat britànic que vertebrarà el territori. La classe funcionària i els exportadors locals van anar creixent, apareixent així una nova classe social desvinculada del sistema de castes tradicional i amb aspiracions a ocupar els alts càrrecs de l'administració, cosa que l'administració britànica impedia.

El 1885 va aparèixer un moviment reivindicatiu de representació dels indis integrats en el sistema: el Consell Nacional Indi (CNI). Aquest moviment reivindicarà la igualtat entre els funcionaris indis i britànics. El seu primer líder va ser Tilak. El 1906 el Consell Nacional Indi reclamarà l'autogovern per als propis indis, fet que va tenir resposta en les Indian Acts.

ELS FRANCESOS A L'INDOXINA

A l'Àsia sud-oriental la principal zona de conflicte va centrar-se a **Indoxina**. En aquesta zona, França, present a la Continxina des de mitjans de segle (1858-60), s'annexionaria entre 1860 i 1880 tota la regió de Mekong i establiria un protectorat sobre Cambodja. Així mateix, després d'una guerra amb la Xina, va establir protectorats a Annam i a Tonquín. Amb tots aquests territoris, França crearia el 1887 la Unió Indoxinesa, a la qual s'uniria el 1893 el Regne de Laos

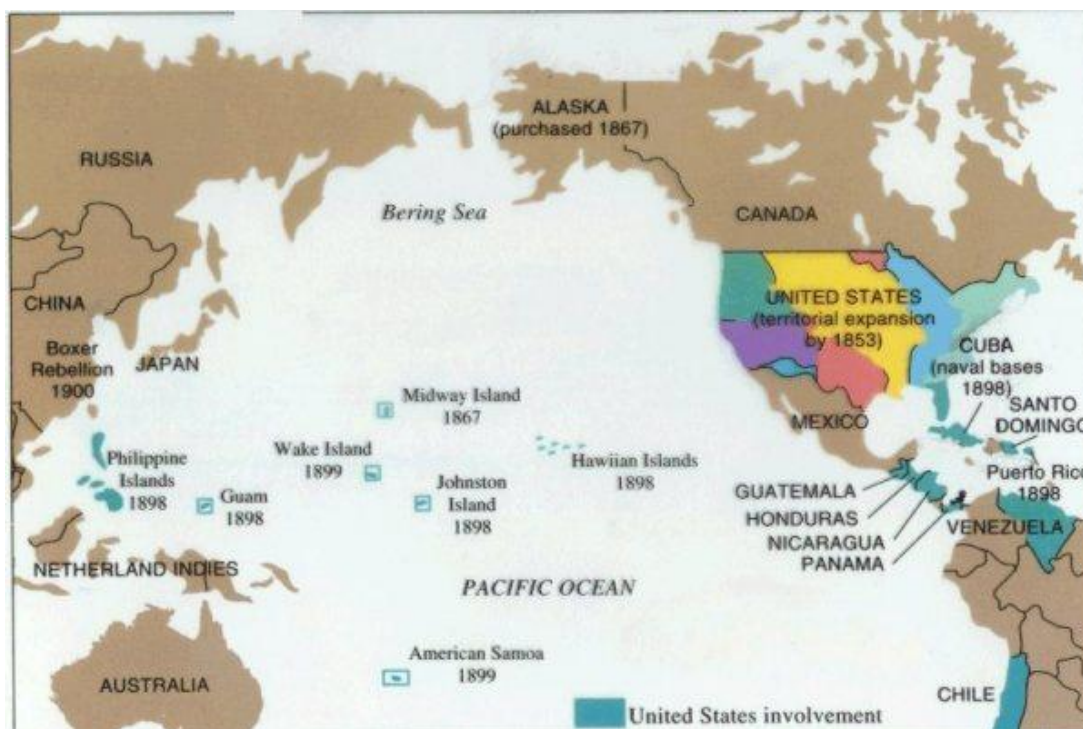
4. LA IRRUPCIÓ DE LES POTÈNCIES EXTRAEUROPEES

ELS ESTATS UNITS

EUA. Durant la primera meitat del segle XIX els EUA creixeran dins de les seves fronteres continentals. Un cop finalitzada la Guerra de Secessió (1861-1865) els EUA començaran a estendre la seva influència més enllà de les seves fronteres.

Els nord-americans van vertebrar les línies mestres de la seva política colonial: l'imperialisme dels EUA seria, fonamentalment, un "imperialisme de proximitat" al seu propi continent, on l'Amèrica Central, l'Amèrica del Sud i el Carib serien les principals regions on exercir la seva influència política i econòmica. Era una relectura de la Doctrina Monroe ("Amèrica pels americans").

Així, el 1869, el president Grant revaloritzaria la Doctrina Monroe començant l'expansió nord-americana fora de les terres continentals del nord. Els EUA van fixar els seus interessos financers a la zona del Carib (Mèxic, Amèrica Central, les Antilles i Veneçuela) creant una autèntica àrea del dòlar.

Intervencions militars dels Estats Units al continent americà i al Pacífic a finals del segle XIX i inicis del segle XX

El **1898** es passaria a la intervenció armada quan, amb l'excusa de la voladura del cuirassat Maine, el president McKinley (amb el suport de poderosos mitjans econòmics, la premsa i els mitjans nacionalistes) va declarar la guerra a Espanya. Així, els Estats Units van destruir la feble armada espanyola a Cuba i a les Filipines. Espanya es veuria obligada a reconèixer la independència de Cuba (on els EUA establirien un protectorat el 1903) i va cedir Puerto Rico, Filipines i l'illa de Guam als Estats Units. Aquell mateix any els EUA ocuparien les illes Hawaii al Pacífic.

D'aquesta manera, el 1903, els Estats Units provocarien **la independència de Panamà** respecte de Colòmbia i comprarien al nou Estat les terres de l'istme,

aconseguint l'ocupació militar de tots dos costats del canal, la construcció del qual va acabar el 1914.

Des d'aleshores, les intervencions armades dels Estats Units van ser constants fins arribar a controlar gran part de l'Oceà Pacífic i del Mar del Carib. Així, els EUA van intervenir a la República Dominicana (1905), a Cuba (1906, on van aconseguir la cessió de la base naval de Guantàmo), a Nicaragua (1909), a Hondures (1910), a Haití (1914) i, fins i tot, a la Xina (1899-1901, per a sufocar la revolta dels bòxers).

La justificació que s'emprava davant d'aquestes intervencions constants, com ja va preconitzar Roosevelt, era la defensa dels interessos nord-americans, que sempre es consideraven amenaçats per moviments desestabilitzadors.

- Expansió cap a l'oest i guerres amb Mèxic.
- També establiran la doctrina Monroe que establia que Amèrica devia ser governada pels americans.
- Seguint aquesta doctrina van expulsar els espanyols de les últimes possessions: Cuba, Puerto Rico i Filipines el 1898.
- L'any 1898 també s'annexionen les illes Hawaii.
- Per tal de garantir la comunicació entre la seva costa est i oest promouran la construcció del canal de Panama, però per executar-lo fomentaran la creació de l'estat independent de Panama que es separarà de Colòmbia.
- Comença un nou imperialisme.

RÚSSIA, LA CONQUESTA DE SIBÈRIA

Rússia durant el segle XIX intentarà consolidar-se com una potència mundial. Rússia cercarà sortides als mars càlids: Mediterrani a través del mar Negre i els Dardanel·ls (Guerra de Crimea) i a Orient a través Vladivostok, on toparà amb el Japó. El territori que ocuparà preferentment serà Sibèria, amb un clima extrem però gran abundància de recursos naturals.

EL JAPÓ, UNA NOVA POTÈNCIA

Davant de l'imperialisme europeu el Japó, un país endarrerit, temerós d'esdevenir una colònia de facto com havia succeït a la Xina, va procedir a occidentalitzar-se i industrialitzar-se seguint el model europeu. És el que es coneix com **Revolució Meiji**, iniciada el 1867-1912. La permanència d'estructures semifeudals també havia estat una característica essencial de la societat japonesa fins aleshores. Aïllada durant segles de qualsevol contacte amb l'exterior, la pressió tenaç dels Estats Units i Europa per obtenir-hi concessions comercials va portar la seva organització tradicional a una crisi irreversible. No obstant això, i a diferència de la resta dels països asiàtics, que, començant per la Xina, van haver d'agenollar-se davant l'imperialisme occidental, el Japó que va emergir d'aquesta crisi estava decidit a resistir-s'hi.

El Japó havia mantingut relacions comercials amb occident des del segle XVI, però des del 1639 aquestes van trencar-se iniciant un llarg període d'aïllament. Així, cap a 1850, el país dels Tokugawa era encara un Imperi de caràcter feudal tancat en les seves antigues tradicions. L'emperador era considerat com un Déu, però a la pràctica no exercia cap poder real, ja que aquest residia en mans d'un poderós shogun (general en cap) de qui depenia la noblesa feudal propietària de terres, que tenia sota el seu domini a una pagesia molt empobrida i a un arcaic exèrcit de guerrers (samurais). El paper dels comerciants i artesans era molt reduït perquè l'Estat, com a mesura de protecció, prohibia el comerç amb l'exterior i controlava les transaccions interiors.

El despertar japonès va produir-se arran de la presència nord-americana i europea al país (1854). Els Estats Units exigien al shogun la signatura d'acords comercials extremadament favorables als seus interessos i l'obertura dels seus ports al comerç internacional. L'arribada d'estrangers posaria el Japó en contacte amb el món occidental, però també comportaria un sentiment d'humiliació entre la població. El desprestigi del poder va anar augmentant, afavorint que el jove emperador Mutsuhito posés fi al shogunat i prengués ell mateix les regnes del poder.

És l'anomenada **Revolució Meiji** (1868), que va proposar-se com a objectiu portar a terme una renovació de les arcaïques estructures econòmiques i socials del país per tal de poder plantar cara al desafiament estranger. Així, s'abolien les quatre classes hereditàries tradicionals d'època Tokugawa. En l'àmbit polític es proposaria una certa democratització, encara que limitada, i cap al 1889 s'adoptaria una constitució de caràcter autòcrata, inspirada en l'alemanya, però que continuava reservant tots els poders a l'emperador.

Després d'un procés seriós de revisió, l'Imperi japonès va retenir aquells que considerava els seus màxims valors –patriotisme, lleialtat, diligència– i els va combinar amb els models polítics i la tecnologia del mateix Occident.

- Un executiu similar a l'alemany,
- una constitució inspirada en les d'Europa i els Estats Units,
- un codi penal de tall francès,
- un exèrcit basat en el prussià,
- una flota a imatge i semblança de la britànica...

Sota el regnat de l'emperador Mutsuhito I el poder va passar a mans d'oligarques plenament involucrats en aquesta tasca.

La societat japonesa va conèixer un ràpid procés de modernització, i a finals del segle XIX, el Japó ja era una potència capaç de desenvolupar un paper de primera fila a l'Àsia oriental.

A partir d'aquell moment, el Japó va obrir-se a les noves tècniques occidentals, constituint el primer exemple de creixement industrial decretat i dirigit directament des de l'Estat. L'emperador convidaria una munió de tècnics i professors estrangers al país –alemanys per a l'exèrcit i anglesos i francesos per a la indústria–, mentre que molts joves japonesos van anar a estudiar a l'Europa occidental. A més, l'Estat va empènyer els vells guerrers samurais a convertir-se en homes de negocis i va construir amb fons públics les primeres empreses industrials.

Els resultats econòmics serien espectaculars, gràcies a un desenvolupament industrial afavorit per l'existència d'una mà d'obra abundant a baix preu i força especialitzada (entre 1846 i 1908, la població japonesa pràcticament va duplicar-se), a l'existència de grans concentracions industrials (els zaibatsu) i al constant suport de l'Estat. D'aquesta manera, en pocs anys, Japó va esdevenir una autèntica potència industrial: va desenvolupar-se el sector tèxtil i el metal·lúrgic, el 1877 ja s'havia articulat una xarxa completa de ferrocarrils, va electrificar l'arxipèlag i va construir una flota naval. Finalment, les seves aspiracions hegemòniques sobre els pobles asiàtics veïns conduïrien el país cap a la cursa imperialista a finals del segle XIX.

D'aquesta manera, en paral·lel al seu creixement econòmic, el Japó va iniciar el seu expansionisme territorial davant la necessitat de proveir-se de primeres matèries i combustible, vitals pel desenvolupament industrial en un país mancat de recursos naturals, i a la recerca de mercats pels seus productes.

El 1876, el Japó iniciaria la seva expansió territorial intervenint a la península de Corea, buscant els mateixos avantatges comercials que els països europeus. De 1876 a 1885 incorporaria tota una sèrie d'illes veïnes: Kurils, Bonin, Ryukyu, etc. La intromissió japonesa a Corea provocaria la guerra amb la Xina (1894-95) que sortiria derrotada, havent de cedir als japonesos, pel Tractat de Shimonoseki (1895), Formosa i Port Arthur; Corea aconseguiria la independència i restaria sota domini nipó.

El Japó va trobar en la Gran Bretanya el soci occidental capaç d'avaluar els seus objectius front a la resta de les potències imperialistes. Tots dos estats compartien el mateix recel per l'expansió russa a l'Àsia. En el cas britànic, la seva inquietud més gran era l'interès del tsar per Afganistan, que posava en perill la seguretat de l'Índia, la joia de la Corona. L'aliança anglojaponesa signada el 1902 reconeixia les pretensions del Japó sobre Corea, però bàsicament servia a Tokio per adoptar una postura molt més ferma en la seva pugna amb Rússia.

Guerra russojaponesa

Conflicte entre Rússia i el Japó (1904-1905) per la supremacia militar a l'Extrem Orient i pel control de Corea i Manxúria.

L'imperi japonès, contrari a la creixent intervenció de les potències europees a la Xina, decidí d'intervenir contra Rússia quan aquesta potència s'instal·là a Liaodong. Fracassades les negociacions russo-japoneses sobre l'evacuació de Manxúria (1903), l'esquadra japonesa atacà Port Arthur (1904) i s'assegurà el domini marítim de la zona, que confirmà en destruir l'esquadra russa de Vladivostok. Forces japoneses desembarcaren a Corea i ocuparen Seül, travessaren el Yalu i s'apoderaren del port de Dalian. El 1905, després de la capitulació russa de Port Arthur, es produí la batalla

de Shenyang, de resultat indecís, i la destrucció de l'armada russa de la Bàltica a Tsushima. La guerra acabà amb la victòria del Japó (**tractat de Portsmouth, 1905**). Les conseqüències d'aquesta guerra foren importants tant des del punt de vista tàctic (utilització de la metralladora i del canó de tret ràpid i creació de fronts continus sòlidament organitzats, amb la decadència subsegüent de les càrregues de cavalleria) com del polític (enfonsament de l'imperi tsarista i aparició del Japó com a gran potència). Pel que fa a les pèrdues territorials, Corea, el Sud de Manxúria, Port Arthur i Dalian (actual Lüda) i la meitat sud de Sakhalin passaren al Japó.

El 1910, Corea quedaria annexionada al Japó de forma definitiva. D'aquesta manera, el Japó esdevenia definitivament una potència imperialista, igualada amb els occidentals, a la zona asiàtica i a Pacífic.

5. LES REACCIONS A L'IMPERIALISME

XINA

GUERRES DE L'OPI

Guerres de la Gran Bretanya contra la Xina (1839-42) per mantenir i assegurar el lliure comerç de l'opi en el mercat xinès, on n'estava prohibit el consum i del qual s'obtenien elevats rendiments. L'emperador xinès, preocupat per l'increment del consum d'opi entre els seus súbdits, afavorit pel contraban i protegit pels britànics, en prohibí la importació i en féu llançar 20 000 caixes a la mar. La Gran Bretanya respongué a aquest acte amb la guerra (1840). Després d'haver ocupat Xangai, els britànics obtingueren pel tractat de Nanquín la cessió de Hong-Kong, l'obertura de la Xina al comerç europeu, la rebaixa dels drets de duana i el dret de llurs súbdits a ésser jutjats només per llurs cònsols. Aquest tractat, del qual les altres potències europees volgueren beneficiar-se immediatament, obrí la Xina als occidentals.

La primera guerra començà quan la dinastia Qing ordenà que es confiscassin i es cremessin a Canton grans quantitats d'opi, la major part propietat de comerciants anglesos. La guerra acabà amb la victòria de la Gran Bretanya, que va obligar la Xina a a la signatura del **Tractat de Nanquín** el 1842, i pel que els britànics obtingueren la cessió de Hong-Kong, l'obertura de la Xina al comerç europeu, la rebaixa dels drets de duana i el dret de llurs súbdits a ésser jutjats només per llurs cònsols. Aquest tractat, del qual les altres potències europees volgueren beneficiar-se immediatament, obrí la Xina als occidentals.

REVOLTA DELS BOXERS

Membre d'una societat secreta xinesa de caràcter xenòfob sorgida arran de la derrota xinesa davant el Japó (1895) i de les pressions politicoeconòmiques de les potències europees a la darrera dècada del s XIX. La **revolta dels bòxers**, que culminà amb l'assalt de les legacions estrangeres a Pequín (1900), fou l'expressió d'aquest descontentament nacional xinès davant la penetració occidental. Com en altres ocasions, les societats secretes actuaren d'element aglutinador. L'any 1898 començà a manifestar-se al nord de la Xina l'agrupació "Punys de justícia i de concòrdia" (*Yihequan*), procedent de la *Bailian hui*, en les activitats de la qual ocupava un lloc important la boxa ritual. D'aquí deriva el nom anglès (*boxer*: boxador) del moviment. Els bòxers s'identificaren amb les milícies locals (*tuan*), obtingueren l'ajuda d'alguns elements de la cort manxú i, rompent la tradició legitimista de les altres sectes secretes que aspiraven a la restauració de l'antiga dinastia nacional Ming, adoptaren el lema "defensa dels Qing (manxús) i destrucció dels estrangers". El moviment reclutà partidaris entre els camperols sense terra i els desocupats. Els seus objectius, tanmateix, no eren socials, sinó de lluita contra les missions cristianes, que fruïen de privilegis irritants, contra el maquinisme industrial i l'ensorrament de la Xina enfront de la pressió estrangera. Després d'un esdeveniment inicial, la cort imperial s'inclinà a favor dels bòxers. Les legacions de Pequín foren atacades i les potències occidentals enviaren un cos expedicionari que alliberà els assetjats per l'agost de 1900. L'emperadriu vídua de Cixi fugí amb la cort a Xi'an, d'on no tornà fins el 1902. El protocol del 1901 imposà a la Xina el pagament d'una forta indemnització i la concessió de més avantatges a les potències occidentals. La Xina actual considera els bòxers com un moviment popular i nacional.

ÍNDIA

REVOLTA DELS SIPAIS

Revolta protagonitzada pels sipais (soldats indígenes de l'exèrcit britànic) l'any 1857, capitanejada per Nana Sahib, que afectà sobretot les terres del curs mitjà del Ganges. La rebel·lió es va iniciar arran de la negativa dels soldats hindús d'utilitzar cartutxos engreixinats amb productes animals, ja que això anava contra les seves creences religioses. Bahadur Sah, l'últim descendent del Gran Mogol, fou proclamat emperador a Delhi. Les tropes britàniques, però, no trigaren gaire a dominar la rebel·lió. Bahadur Sah fou desterrat a Birmània i la Companyia de l'Índia Oriental fou dissolta (1858). Posteriorment, els regiments de sipais foren reorganitzats.

Sipai

Soldat indi al servei de França, Portugal i la Gran Bretanya durant els segles XVIII i XIX. Organitzats sobretot pel francès Joseph-François Dupleix i l'anglès Robert Clive, foren mantinguts després per la *companyia de les Índies Orientals*. L'any 1857 esclatà una revolta d'aquestes tropes contra la penetració dels britànics a l'Índia, però aquests darrers no trigaren gaire a dominar la rebel·lió.

ÀFRICA

GUERRA DELS BÒERS

Lluita armada entre el Regne Unit i les dues repúbliques bòers d'Orange i Transvaal (1899-1902), que acabà amb la incorporació d'ambdues repúbliques com a colònies britàniques. L'expansionisme britànic a l'Àfrica del Sud, la no-acceptació per part dels

boers dels nous immigrants anglesos (*uitlanders*), cada cop més nombrosos, i la política divergent d'uns o altres envers els nadius originaren el conflicte. Iniciada la guerra, els boers assetjaren Ladysmith, Kimberley i Mafikeng i obtingueren diverses victòries, sota la direcció d'hàbils generals, com Louis Botha i Christian de Wet, i gràcies a la millor adaptació de llurs tropes a les condicions de la guerra, però els britànics, comandats per Frederick Sleigh Roberts, derrotaren definitivament els boers a Paardeberg (febrer del 1900), els quals, perdudes les principals ciutats (Pretòria i Bloemfontein), continuaren la lluita en forma de guerrilles fins a la pau de Vereeniging (1902).

ADWA

La **batalla d' Adwa** va tenir lloc l'1 de març de 1896 entre Abissínia (avui més coneguda com Etiòpia) i Itàlia a prop de la ciutat abissínia del mateix nom. Va ser la batalla culminant de la Primera Guerra Italoabissínia . Els italians van comptabilitzar 5.900 baixes, mentre que els abissinis van perdre entorn de 10.000 homes

Com resultat directe de la batalla, Itàlia va signar el tractat d'Addis Abeba, reconeixent a Abissínia com un estat independent. La responsabilitat del fracàs va caure en Baratieri, a qui van rellevar del seu càrrec, acusat de deserció. La humiliació d'Itàlia va ser sentida durant gairebé quaranta anys, fins a 1935, quan la Segona Guerra Italoabissínia va donar a la Itàlia de Mussolini el domini d'Abissínia fins a l'alliberament en 1941.

6. CONSEQÜÈNCIES DE L'IMPERIALISME

- Conseqüències demogràfiques. La introducció de noves vacunes, que van ajudar a combatre les epidèmies, i de noves mesures d'higiene, van permetre una reducció de la mortalitat i un augment de la població. A Algèria, per exemple, el nombre d'indígenes va passar de 2,2 milions el 1871 a 4,8 milions el 1914. Però, tot i això, els efectes no sempre serien positius perquè l'exigència de treballs forçats, a llocs com el Congo, faria disminuir la població. Ara bé, l'increment de la població trencaria l'equilibri existent entre població i recursos i es començarien a donar problemes de proveïment que donarien lloc a una subalimentació crònica.
- **Desestructuració de les societats colonitzades** (per què?). L'impacte per als colonitzats. El domini europeu comportarà la destrucció de les estructures socioeconòmiques, polítiques i ideològiques dels colonitzats. La penetració de les relacions capitalistes de producció destruirà les seves economies i el teixit social que sustentaven, imposant-ne de noves, caracteritzades per la dependència respecte a la metròpoli. Igualment, la imposició lingüística i religiosa ajudarà a destruir les arrels tradicionals i en canvi implantarà els valors i les formes de pensar dels colonitzadors.
- L' imperialisme només es fa en profit de les metròpolis.
- Resistències. Sipais, Bòxers...
- A les colònies apareixerà un clar sentiment anticolonial.
- La creació de fronteres artificials, ja que van ser creades des dels despatxos europeus i van separar i barrejar pobles i cultures. Aquestes fronteres, van provocar conflictes greus, i els segueixen provocant avui en dia.
- La pèrdua d'identitat dels pobles colonitzats, ja que es va imposar la cultura europea.

- Les lluites **interimperialistes**. Els repartiments colonials van agreujar la ja tradicional rivalitat entre les grans potències. Es van produir crisis polítiques que van portar Europa a la vora de la guerra:
 - a) com les de Fashoda (Sudan, 1898) -entre França i la Gran Bretanya-
 - b) o les del Marroc entre França i Alemanya el 1905 i el 1911.
 - c) També hi va haver conflictes bèl·lics, plantejats fonamentalment pels nous imperialismes extraeuropeus (guerra de les Antilles entre els Estats Units i l'Estat espanyol el 1898,
 - d) o la guerra russojaponesa de 1905 pel control de Manxúria).
 - e) Sens dubte, la Gran Guerra de 1914-1918 també participarà d'aquestes rivalitats.